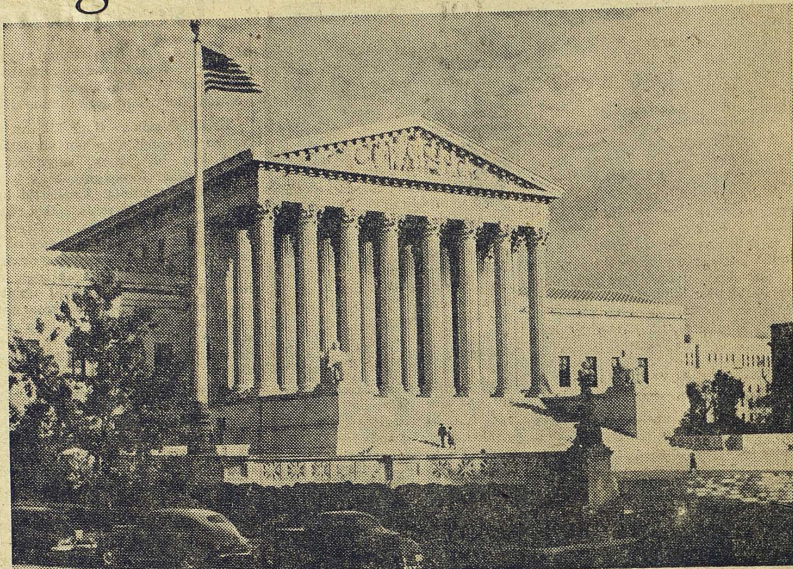

USA:s högsta domstol och politiken

DA DET SÄGS att de amerikanska domstolarna, och främst högsta domstolen i unionen, spelar en betydande politisk roll, avses dels den judiciella befogenheten att icke tillämpa — i praktiken annullera — mot författningen stridande unions- och statslagar, dels att denna befogenhet på grund av en rad vaga konstitutionella bestämmelser i viss utsträckning kommer att utnyttjas i enlighet med domarnas idépolitiska uppfattning. Man talar därför om konservativa och liberala domare, om konservativa och liberala domstolsutslag; det är inte motsättningen mellan republikaner och demokrater som i första hand blir bestämmande, även om demokraterna särskilt under senare tid företrätt en enligt amerikanskt språkbruk liberal (enligt vårt uttrycksätt snarare radikal) hållning. De författningsbestämmelser domstolarna i sin lagprövning huvudsakligen utgår från är den s. k. rättighetsförklaringen, med bland annat förbud mot intrång i religions-, tryck- och församlingsfrihet, samt stadgandet att ingen får berövas liv, frihet eller egendom utan "due process of law"; det sistnämnda uttrycket har översatts med "behörigt rättsförfarande", men innefattar mycket mera och ger i realiteten domstolarna rätt till prövning utifrån vissa allmänna, aldrig klart definierade grunder om lagstiftningsmaktens gränser i förhållande till medborgarna. Det bör också erinras att högsta domstolens nio medlemmar tillsätts för livstid, av presidenten med senatens samtycke, samt att den unionella författningen är så svåränderlig att ett domstolsutslag som faller en kongresslag som inkonstitutionell ofta för alltid, eller för mycket lång tid, blir avgörande.

Sammanlagt har omkring åttio beslut om annullering av kongresslagar fattats av högsta domstolen, därav flertalet under 1900-talets första decennier. Flera tiotal delstatslagar har årligen under långa tider blivit förklarade ogiltiga som stridande mot unionsförfattningen.

Högsta domstolens vita marmorpalats i Washington, ofta betecknat som en symbol för institutionens makt och integritet.

Under vissa skeden har domstolarnas maktställning skarpt kritiserats. Reformers har föreslagits, såsom att ogiltigförklaringar av kongresslagar skulle kräva kvalificerad majoritet eller att kongressen genom nytt beslut skulle kunna undanröja ett högsta domstolens "veto". Någon ändring har emellertid inte skett, och det finns intet tvivel om att en överväldigande opinion anser domstolsprövningen vara i stort sett gagnelig. Motsättningar mellan högsta domstolen å ena sidan, presidenten och kongressen å den andra har i regel avvecklats genom att domstolen småningom fått en ändrad sammansättning och börjat tillämpa en annan praxis, och därmed har kritiken — till en tid — förstummats.

I början av 1900-talet förelåg en ovanligt stark motsättning; den gällde närmast den socialpolitiska lagstiftningen i delstaterna. Den fjortonde författningsändringen, antagen efter inbördeskriget, fastställde att due process-klausulen skulle vara tillämplig inte bara för unionen, utan också för delstaterna; syftet var främst att skapa en garanti för nigrernas nyvunna rättigheter. Men denna bestämmelse kom efter hand, i samband med den allmänna reaktionen i rasfrågan i slutet av 1800-talet, att genom tolkning förlora nära nog all betydelse som skydd för rasernas likställighet och blev i stället ett hinder för socialpolitiska reformer. I en rad utslag förklarade högsta domstolen att exempelvis arbetstidslagar och lagar som reglerade affärsföretags verksamhet och villkor innebar en författningsstridig begränsning av friheten. Beryktat är ett utslag av 1905, som med 5 röster mot 4 annullerade en statslag om maximiarbetsdag i bagerier. "Rätten att köpa eller sälja arbete är en del av den genom denna författningsändring säkrade friheten, såvida icke omständigheter föreligger som utesluter denna rättighet", förklarade domstolen. En rad ogiltigförklaringar av unionslagar (om inkomstskatt 1895, om förbud mot barnarbete 1916) visade samma konservativa tendens. Domstolen blev angripen som "ett

cess-klausulen skulle vara tillämplig inte bara för unionen, utan också för delstaterna; syftet var främst att skapa en garanti för nigrernas nyvunna rättigheter. Men denna bestämmelse kom efter hand, i samband med den allmänna reaktionen i rasfrågan i slutet av 1800-talet, att genom tolkning förlora nära nog all betydelse som skydd för rasernas likställighet och blev i stället ett hinder för socialpolitiska reformer. I en rad utslag förklarade högsta domstolen att exempelvis arbetstidslagar och lagar som reglerade affärsföretags verksamhet och villkor innebar en författningsstridig begränsning av friheten. Beryktat är ett utslag av 1905, som med 5 röster mot 4 annullerade en statslag om maximiarbetsdag i bagerier. "Rätten att köpa eller sälja arbete är en del av den genom denna författningsändring säkrade friheten, såvida icke omständigheter föreligger som utesluter denna rättighet", förklarade domstolen. En rad ogiltigförklaringar av unionslagar (om inkomstskatt 1895, om förbud mot barnarbete 1916) visade samma konservativa tendens. Domstolen blev angripen som "ett

överhus med vetorätt", och under debatten före det första världskriget framställdes skilda förslag om beskränkning eller undanröjande av "den judiciella vetorätten".

På denna punkt ändrades dock snart domstolspraxis. I utslag efter utslag modifierade högsta domstolen sin tidigare position. Lagar om arbetstid och minimilön, om maximipriser för "offentliga nyttigheter", såsom gas, vatten, elektricitet, sades nu vara författningssnåla. Domstolens nya motiveringar avspeglar den förändrade syn på frihetsbegreppet som kännetecknar socialreformismens genombrott och övergången från gammalliberalism till nyliberalism. Tidigare hade domstolen hävdade att frihet var något som blott begränsade möjligheten till ingrepp från offentlig myndighet; nu däremot betonade den att friheten kunde beskära enskildas makt och skyddas genom det allmännas ingripande. Liberaliseringen tog sig också uttryck i annulleringen av statslagar som enligt skilda metoder avsåg att begränsa tryckfriheten; på detta sätt stävjades exempelvis Huey Longs "dikatur" i Louisiana.

Med Franklin Roosevelts presidentur kom en ny konflikt. För att bemästra krisen antog kongressen lagar som i reglering av ekonomiskt-sociala relationer gick vida längre än tidigare under fredstid antagna unionslagar. Några av dessa lagar annullerades 1935 och 1936 av högsta domstolen, vars republikanska majoritet var relativt konservativ, och en stor del av krisprogrammet blev det därför omöjligt att realisera. Roosevelt började en kampanj mot högsta domstolen och föreslog att en ny unionsdomare skulle kunna utses så snart en innehavare av domarämbete inte avgick vid 70 års ålder. Reaktionen mot Roosevelts planer var emellertid ytterligt skarp, även inom presidentens eget parti, och endast en del mindre reformer i själva processförandet genomfördes. Inom kort var konflikten avvecklad genom utnämning av liberala demokrater till domare efter dem som avlidit; då Roosevelt dog var alla domstolens medlemmar tillsatta av honom.

Under senare år har högsta domstolens verksamhet och politik företett nya drag av inte ringa intresse. Vad som skett har enligt delvis nya metoder skildrats av en utmärkt statsvetenskapsman, C. Herman Pritchett. Jag skall

här närmast stanna vid hans senaste bok, *Civil Liberties and the Vinson Court* (University of Chicago Press); boken gäller den tid — juni 1946—september 1953 — då Fred M. Vinson var högsta domstolens ordförande.

Sedan slutet av 1930-talet har domstolen dominerats av liberala demokrater. På några väsentliga punkter, kring vilka tidigare strider kring domstolen rört sig, har i samband därmed en ny praxis utbildats, som efter allt att döma blir definitiv — en framtida domstol kan inte rimligen, även om den blir konservativt färgad, bryta med de grundsatser som nu slagit igenom. Det nya ligger till stor del däri att domstolen begränsat sin egen makt genom att tolka skilda författningsbestämmelser i för kongressens och statslegislaturens befogenhet förmånlig riktning. Sålunda har de principer enligt vilka de Rooseveltska krislagarna utdömdes blivit underkända. Kongressens beskattningsmakt och rätt att reglera den mellanstatliga handeln har givits så vidsträckt innebörd att något judiciellt underkännande här knappast kan komma i fråga; sedan 1937 har blott tre kongresslagar annullerats. Detsamma gäller due process-klausulen som hinder för socialpolitisk och annan ekonomisk-social lagstiftning. Domstolen har gått vidare på den linje som den slog in på redan för omkring trettio år sedan; det är inte längre fråga om att ogiltigförklara statslagar på dessa områden.

I särskilt ett hänseende har emellertid liberalismen framträtt i skärpning av kontrollen över delstatsorganens beslut. Det gäller rasfrågan. I utslag efter utslag har domstolen underkänt bestämmelser och åtgärder som innebär rasdiskriminering, främst diskriminering mot negrer. Val, undervisning, samfärdsel — på dessa och andra områden har högsta domstolen gjort avgörande insatser i den utveckling till det bättre som ägt rum under och efter det andra världskriget. Det

viktigaste utslaget på området — varigenom segregation i skolväsendet förbjöds — fälldes visserligen först år 1954, men stod helt i överensstämmelse med förut fastslagna riktlinjer.

Vad angår bedömandet av frågor om "medborgerliga rättigheter" i övrigt har domstolens praxis under senare år varit mindre klar. En mängd mål som gällt sådana frågor har varit före i samband med de reaktionära tendenserna efter kriget: mål om tryckfrihet, om utrensningar och lojalitetskrav, om utlänningars rättsställning, om ingripande mot kommunister. I många fall har visserligen domstolen gått till ogiltigförklaring; tydligt är strävandet att tolka vederbörande lagar så liberalt som möjligt. Men enligt Pritchetts och många andras mening har domstolen under Vinsonperioden gjort mindre för att skydda den medborgerliga friheten än den kunnat med hänsyn till författningsbestämmelserna och äldre praxis vid deras tolkning. Att återge Pritchetts resonemang är omöjligt på grund av ämnets komplicerade natur; hans slutsatser verkar emellertid starkt underbyggda.

Orsaken till detta högsta domstolens förhållningssätt är lika enkel som egenartad. Den liberala ståndpunkten har av gammalt inneburit återhållsamhet vid användningen av den judiciella vetorätten, ovilja att ingripa mot beslutade lagar; ryktbara liberala domare som Holmes och Brandeis har i första hand verkat för att socialreformismen skulle frigöras från domstolskontroll. Konsekvensen av denna hållning blir emellertid att även "antiliberal" lagstiftning måste behandlas mera tolerant, mera återhållsamt än tidigare (rasfrågan intar av flera olika skäl en särställning). Denna konsekvens har obönhörligt dragits av vissa domare, som därför i många fall, trots sin ovilja mot frihetsbegränsande lagar, går samman med de mera allmänt "konservativa" medlemmarna av domstolen.

Typisk för denna tendens är den berömda domaren Frankfurter. Hur Frankfurter, som är jude, resonerar illustreras av hans motivering för godtagandet av en från frihetssynpunkt tvivelaktig statslag: "En person som hör till den mest förtalade och förföljda minoriteten i historien kan inte gärna vara okänslig för de friheter som garanteras i vår författning. Vore min egen personliga uppfattning utslagsgivande skulle jag helhjärtat ansluta mig till domstolens liberala (libertarian) grundsatser..."

Detta och andra förhållanden har lett till att domstolen under Vinsonperioden var ovanligt splittad; flertalet utslag var följda av reservationer, och omkring tio procent av målen avgjordes med 5 röster mot 4. I det hela var domstolens inflytande på amerikanskt statsliv under denna tid, det bör slutligen understrykas, liberalt eller radikalt; domstolen stod, om man så vill, till vänster om kongressen och framför allt om statsrepresentationerna.

HERBERT TINGSTEN

Nya kyrkor i Stockholms ytterområden

har begärts, särskilt av biskop Ljungberg. Häremot har invänts att de flesta Stockholmskyrkor är föga besökta och att folk från de få församlingar där kyrkorna är fulla kan reda sig på annat sätt; de kan resa till de halvtomma kyrkorna, och därjämte kan man dubblera gudstjänsten i kyrkan eller anordna gudstjänster i lokaler utanför kyrkan, en anordning som redan på flera håll försökts. Professor Ohlin har i ett föredrag i Bromma på onsdagen uttalat sig i ämnet, men det är inte riktigt klart vad han menar. Han talar nämligen inte om nya kyrkor, utan om gudstjänstlokaler och tycks förutsätta att dessa skulle kunna användas även för sammankomster av icke kyrklig beskaffenhet. Självfallet har ingen något att invända mot att de religiösa grupperna får de lokaler de önskar, i den mån detta kan förenas med tillgodoseendet av skilda byggnadsbehov. Vad vi reagerar emot är att ett religiöst samfund genom beskattning skall få möjlighet att bygga kyrkor, då det behov som här föreligger antingen kan fyllas på annat sätt eller bör kunna fyllas på frivillighetens i stället för beskattningens väg.